

Коренева Інна Миколаївна —

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Коло наукових інтересів: формування екологічної компетентності майбутніх вчителів біології на засадах стратегії сталого розвитку. Має понад 50 публікацій у галузі педагогічної освіти та екології.

e-mail: i.koreneva74@gmail.com

УДК 37.033

ФЕНОМЕН «ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»: СУТНІСТЬ ТА СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУ

Подано авторське тлумачення терміна «освіта для сталого розвитку» та здійснено його компонентний аналіз. Встановлено, що освіта для сталого розвитку має такі змістові особливості, як поєднання екологічної, економічної та соціальної проблематики, концентрування на питаннях безпеки, формування системи цінностей особистості. Методичними особливостями освіти для сталого розвитку є діалогічність, широке використання активних методів навчання, формування трансверсальних навичок. Освіта для сталого розвитку є міжпредметною, інклюзивною та неперервною. Має випереджувальний характер, практичне спрямування та інтегрує в собі не лише сферу формальної освіти, а й усю освіту в розумінні єдності навчання, виховання та просвіти.

Ключові слова: освіта для сталого розвитку; змістові та методичні особливості поняття; визначення поняття; підготовка вчителів; педагогічна освіта.

Постановка проблеми. У другій половині ХХ століття загострення екологічних проблем привернуло до себе пильну увагу громадськості багатьох країн світу. Вочевидь індустріальна модель суспільного розвитку, що панувала у ХХ столітті, призвела до порушення рівноваги в біосфері, виснаження ресурсів, перенапруги та руйнування екологічних систем, несприятливої демографічної ситуації, що спричинило проблему виживання та подальшого існування людства. Розвиток індустріального суспільства з його технологічним детермінізмом, ідеєю глобальних науково-технічних змін, переважанням в економіці важкої промисловості, урбанізацією, формуванням суспільства масового споживання зазнав істотної критики громадськості. Необхідність подолання таких кризових явищ, як високі темпи споживання природних ресурсів, виснаження та забруднення середовища, соціальні суперечності між країнами створила передумови для формування нової екологічної парадигми, яка б наголошувала на провідному значенні суспільних проблем у загостренні екологічної кризи та інтегрувала в собі екологічні, соціальні й економічні аспекти суспільного розвитку. Єдиною альтернативою подальшого розвитку людства в умовах посилення глобалізаційних процесів стала ідея сталого розвитку.

Думка про те, що освіта є вирішальним чинником суспільних змін не нова. Вона мала своє визнання в різних країнах та різних культурних спільнотах. Сьогодні сучасну освіту вважають основною рушійною силою трансформації суспільства до сталості: метою освіти відповідно до

Закону України «Про освіту» (2017) є «всебічний розвиток людини ... задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [2], а в Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.) першим принципом державної політики у сфері вищої освіти проголошується сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя [3].

Зростання ролі освіти в сучасному суспільстві викликало зміни в її розумінні. Сучасна освіта стає умовою розвитку країни, гарантом її безпеки, визначає рівень економіки. Освіта розглядається сьогодні як процес зовнішнього впливу на засвоєння індивідом узагальненого об'єктивного, соціального досвіду, норм, цінностей, тощо; вона є сутнісною характеристикою суспільства, визначає не лише шляхи його розвитку, а й шляхи його збереження [4]. Таким чином, освіта для сталого розвитку (ОСР) в умовах реалій країни має функціонувати як безпосередній генератор нового соціально-економічного буття та продукувати соціальні, екологічні та економічні зміни в напрямку до сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий дискурс щодо освіти для сталого розвитку має більш як 30-річну історію й розпочинається в кінці ХХ століття в працях таких закордонних дослідників як Д. Вортман, Р. Маккеун, Т. Сімкін, Д. Тілбері, Ч. Хопкінс, М. Фернарі, К. Шепард К. Шеррен, та інших.

Освіта для сталого розвитку розглядається як особлива форма освіти, спрямована на підготовку молоді до майбутнього. Розкриваючи сутність освіти для сталого розвитку, Розалін Маккеун [5] наголошує на відмінностях між освітою про сталий розвиток, що є теоретичними заняттями з поінформованості про концепцію сталого розвитку, та освітою для сталого розвитку. На її думку, ОСР – це використання освіти для досягнення стійкості. Авторка проводить аналогії ОСР з навчанням водіїв або ж підготовкою пожежників: метою навчання водіїв є оволодіння ними навичками безпечного руху задля підвищення рівня безпеки на дорогах, з навчанням пожежної безпеці, що також спрямоване на запобігання пожежам і трагічній загибелі людей. Освіта для сталого розвитку, таким чином, за аналогією, повинна забезпечити оволодіння знаннями та навичками, що допоможуть зробити розвиток суспільства сталим та сприятимуть розбудові якісного і безпечного життя для сучасних та майбутніх поколінь.

Д. Тілбері та Д. Вортман [7] окреслюють суть освіти для сталого розвитку так: уява (здатність уявити собі бажане майбутнє й вибрати найкращі способи його досягнення); критичне мислення та рефлексія; системне мислення; розвиток партнерських відносин, навчання взаємодії; участь у схваленні рішень.

На думку Рудит Андерсон [6], характерними особливостями освіти для сталого розвитку є: інтегрований підхід до економічного та соціального розвитку; розуміння різноманітності у всіх її виявах (культури, побуті, природі та економіці); формування відповідальності за умови життя та навколишнє середовище; розвиток громадянської активності (участь суспільства в ухваленні рішень); врахування регіональних, національних та глобальних контекстів; інтегрований процес навчання.

Український науковий дискурс щодо освіти для сталого розвитку суттєво активізувався в останнє десятиріччя. Аналіз праць О. І. Пометун [8; 9 та ін.], О. Є. Висоцької [10], В. Р. Льченко [11] та інших дає можливість виокремити такі риси ОСР, як футуристичність (спрямованість на побудову сталого майбутнього); інтерактивність навчання (повага й довіра до особи дитини, постійне залучення всіх дітей до процесу із відзначенням цінності участі кожного, стимулювання активності учнів, продуктивна та толерантна співпраця й комунікація між учнями тощо), практична спрямованість та тісний зв'язок з реальністю; міждисциплінарність та міжпредметність тощо. Окреслено такі принципи ОСР: соціоприродної справедливості, комплексності, фундаментальності, історичності, модульності, технологічності [11]. У дослідженнях В. М. Боголюбова, Л. Л. Палехової, Д. А. Палехова, В. В. Підліснюк, С. Д. Рудишина, Ю. А. Скиби, І. О. Солошич, В. Я. Швеця та інших розглядаються окремі питання вищої освіти для сталого розвитку [12; 13; 14 та ін.].

Аналіз сучасної педагогічної літератури свідчить про багатомірність і різноплановість поняття «освіта для сталого розвитку (ОСР)», яке почало набувати самостійного змісту та нових емерджентних властивостей, що стали відрізнятися від властивостей його структурних компонентів. Як педагогічне явище, ОСР потребує чіткого визначення понятійних та методологічних основ, що стануть важливою умовою підвищення ефективності реалізації будь-якої освітньої діяльності, зокрема й реалізації функцій освіти для сталого розвитку.

Метою статті є визначення сутності та особливостей концепту «освіта для сталого розвитку».

Виклад основного матеріалу. Визначення понять є необхідною умовою руху знань до істини, й на сучасному етапі розвитку освіти об'єктивно з'явилась необхідність у з'ясуванні сутності терміна «освіта для сталого розвитку» та виділенні його істотних ознак. Трансформації розуміння освіти для сталого розвитку можна простежити аналізуючи основні міжнародні документи з проблематики освіти. Так, в Деклараціях ООН розуміння освіти для сталого розвитку пройшло шлях від підходу до організації навчального процесу (1992 р.) [15] до нового напрямку «освіти для всіх» (2009 р.) [16], і зараз розуміється як властивість та якість самої освіти (2014, 2015) [17; 18].

Аналіз літ[18]. ературних джерел свідчить, що більшість сучасних визначень ОСР є контекстуальними, сформульованими у вигляді надто широких суджень, що розкривають сутність досліджуваного концепту, й у них часто відсутня родова приналежність поняття. «Освіту для сталого розвитку» залежно від методологічних та теоретичних поглядів, яких дотримуються науковці, розглядають по-різному. Так, А. А. Азізов [19] визначає ОСР як динамічну концепцію, що охоплює всі напрями діяльності системи освіти, просвіти та підготовки фахівців. О. Є. Висоцька [10] трактує її як форму освітньої діяльності. В. М. Ісаєнко [20] – як новий процес навчання. О. І. Пометун [8] – як новий напрям в освітньому просторі України. М. М. Марфенін розглядає ОСР як інтегративний напрям освітньої науки, подібний до сучасної мегаекології [21]. ОСР як надпредметний напрям модернізації освіти визначає М. В. Аргунова [22].

Структура поняття «освіта для сталого розвитку» містить два основні компоненти: 1) «освіта» – загальний, родовий компонент, що характеризує спеціальну сферу суспільного життя, до якої належить термін, і категоріальну його приналежність; 2) «сталий розвиток» – особливий, видовий компонент, що характеризує мету здійснення освітньої діяльності та визначає його змістову унікальність.

Категорія «освіта» є однією з найбільш досліджених, проте, як правило, дослідники зосереджують свою увагу на різних її аспектах, що є об'єктами їхніх досліджень. У найбільш широкому сенсі термін «освіта» означає спеціальну сферу соціального життя, унікальну систему, своєрідний соціокультурний феномен, який сприяє нагромадженню знань, умінь і навичок, інтелектуальному розвитку людини. Це «процес та результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок та пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також моральної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя й індивідуальну своєрідність цієї особистості» [23, с. 614].

Західне потрактування поняття «освіта (education)» є дещо ширшим: поряд із навчанням (засвоєнням знань, умінь, навичок та способів пізнавальної діяльності) до нього включають також і виховання (формування особистості), і просвіту (розповсюдження знань). Отже, таке розширене потрактування терміна «освіта» у словосполученні «education for sustainable development» дає підстави розуміти ОСР у перекладі з англійської мови як «освіту, виховання та просвіту для сталого розвитку». Таке визначення є не новим й у вітчизняній педагогіці. Ще видатний педагог К. Д. Ушинський зазначав органічну єдність навчання, виховання та розвитку [24]. Таким чином, ОСР – це така трисидина діяльність, що не може бути зведена лише до навчання, і в якій однаково важливими є всі її сторони. Саме в цьому й полягає специфіка ОСР, що відрізняє її від просто якісної освіти.

Категоріальне поле терміна «освіта» сформовано з понять, що складають його обсяг і в цілому дають повне уявлення про цей феномен. Такою смислоутворювальною

одиницею, що виконує когнітивну, описову та цілепокладальну функцію, є словосполучення «для сталого розвитку».

У сучасних умовах розвитку суспільства, що характеризуються глобалізацією та інформатизацією, значення освіти змінюється: вона має забезпечити підготовку особистості до вирішення гострих викликів сьогодення та попередження їхнього виникнення в майбутньому. Таким чином, вимоги до освіти впливають на її особливості. Якщо освіта є одним із визначальних чинників забезпечення сталого розвитку суспільства, то її невід’ємною властивістю повинна стати постійна та всезагальна орієнтованість на досягнення сталості суспільства. А отже, така характеристика, як «сталий розвиток» сьогодні стає невід’ємною властивістю самої освіти.

Категоріальний аналіз концепту «сталий розвиток» здійснено в численних наукових дослідженнях. Тому не вважаємо за необхідне починати дискусію щодо доцільності вживання власне терміна «сталий розвиток» та таких його відповідників, як «гармонійний розвиток», «збалансований розвиток», «стійкий розвиток», «тривкий розвиток» тощо. Ґрунтовний морфологічний аналіз поняття «сталий розвиток» здійснено в роботах В. Боголюбова [25, с. 28–37], Л. Мельника [27], Ю. Скиби [26, с.95–104] та інших дослідників. Проте необхідно зазначити, що у своїй роботі ми дотримуємося думки В. Боголюбова щодо надання переваги терміну «сталий розвиток». Це поняття давно утвердилося в національному законодавстві, в науковому середовищі та стало офіційним українським відповідником словосполучення «*sustainable development*».

Вважаємо, що термін «сталий розвиток» варто розуміти як позначення Стратегії перехідного періоду, у результаті якого може виникнути режим коеволуції людини та природи [29]. Під сталим розвитком (*sustainable development*) розуміємо процес переходу суспільства до нового якісного стану, за якого забезпечується його сталість (*sustainability*) – довготривалий синергетичний розвиток таких систем, як «Суспільство» та «Біосфера».

Таким чином, провідне поняття «освіта» за допомогою цільової ознаки «для сталого розвитку» утворило нове поняття – «освіта для сталого розвитку». Аналіз міжнародних та національних джерел з ОСР засвідчує, що у світі не існує єдиного визначення терміна «освіта для сталого розвитку». Окрім того, й визначень цього терміна небагато. Досі освітою для сталого розвитку називали інтеграцію проблематики сталого розвитку в культуру та суспільство засобами освіти. З огляду на масштабність цієї проблематики нині постала проблема виокремлення змісту поняття «освіта для сталого розвитку» та з’ясування його обсягу.

На нашу думку, освіта для сталого розвитку є особливим типом освіти. Під терміном «тип» розуміємо різновид освітньої діяльності та її методів і прийомів, що виражають її зміст. Тому в процесі аналізу поняття «освіта для сталого розвитку» важливо з’ясувати його зміст та виділити істотні властивості.

Змістовими особливостями ОСР є *інтеграція в ній трьох аспектів: екологічного, соціального та економічного*, оскільки власне ідея сталого розвитку концентрує увагу відповідно на цих трьох сферах. Екологічний аспект ОСР полягає у формуванні необхідного рівня екологічної компетентності громадян: засвоєння системи екологічних знань та формування умінь і навичок екологічної діяльності, що є тісно пов’язаною з екологічною свідомістю, екологічним мисленням та екологічними цінностями. Соціальний аспект ОСР відображає умови існування людей у суспільстві, їхній спосіб життя та діяльність і розкриває широку проблематику правової освіти, валеологічної освіти, громадянської освіти, освіти з питань безпеки, гендерної рівності, полікультурності тощо. Тобто соціальний аспект ОСР полягає в розкритті умов життєдіяльності людей та особливостей їхньої взаємодії в контексті досягнення сталого розвитку. Економічний аспект ОСР пов’язаний з розкриттям питань щодо сталих суспільно-виробничих відносин та сталого господарського життя, у тому числі й індивідуальної господарської діяльності.

Важливою змістовою особливістю ОСР є також її *безпековий характер*, згідно з яким суспільний розвиток розглядають у якості безпечного та соціоприродного. Введення на різних рівнях в ОСР проблематики безпеки в широкому значенні стосується таких питань як екологічна, національна, військова, технологічна безпека, патріотичне виховання, соціоприродні обмеження

щодо використання природних ресурсів для попередження створення небезпечних умов існування природи та суспільства на планеті тощо. Дійсно, безпека суспільства формується не стільки системою захисту, скільки системою запобігання. Тому, на нашу думку, в ОСР чільне місце має посісти проблематика безпеки в розумінні її як стану захищеності важливих інтересів громадян та природи, що дає змогу зберігати стійкість біосфери та суспільства, своєчасно виявляти, запобігати та нейтралізувати потенційні для сталого розвитку загрози та забезпечити необхідні потреби майбутніх поколінь.

Різноманіття проблематики сталого розвитку та його трьохаспектність зумовлюють таку властивість ОСР: *трансверсальність* або *наскрізність* – наявність цільових та змістових збігів між різними навчальними дисциплінами, спричинених об'єктивними, наявними в природі та суспільстві діалектичними зв'язками. У цьому разі контент сталого розвитку та досягнення загальної мети ОСР (зміна поглядів людей та формування активної життєвої позиції для забезпечення сталого розвитку суспільства) може бути реалізований у процесі вивчення більшості навчальних дисциплін.

Специфіка змісту ОСР зумовлює її методичні особливості, що полягають в особливому способі організації теоретичної та практичної діяльності учасників навчання. Такими методичними особливостями ОСР є *широке використання активних методів навчання та педагогіки партнерства*: стимулювання пізнавальної діяльності учнів, студентів, слухачів, обов'язкова їхня взаємодія між собою та з викладачем у процесі навчання, спонукання до активної розумової та практичної діяльності. Така взаємодія є неможливою без діалогічності: спільна діяльність потребує умінь домовитися, вступити в діалог. З огляду на це вважаємо навчальний діалог (краще сказати – полілог) однією з провідних форм педагогічної взаємодії, що найефективніше дає змогу реалізувати суб'єкт-суб'єктний підхід та досягнути високого рівня навчальної мотивації.

Інтегративність ОСР полягає в поєднанні різних напрямків освіти, а також діяльності різних організацій, установ, секторів суспільства. Так, в ОСР ідеї екологічної освіти доповнюються такими напрямами освіти, як глобальна освіта, громадянська освіта, правова освіта тощо. А реалізують її основні завдання не лише заклади формальної освіти, але й установи неформальної освіти, громадські організації, природоохоронні установи. У просвітництві з ОСР значну роль також відіграють засоби масової інформації, музеї, ботанічні сади, зоопарки та інші соціальні інституції.

Випереджувальний характер ОСР зумовлений її футуристичністю (з лат. futurum – майбутнє) та орієнтуванням на формування трансверсальних умінь і навичок – багатоцільових умінь і навичок, що можуть бути застосовані у різних сферах діяльності. Такі уміння й навички є важливими для майбутнього та затребуваними в довгостроковій перспективі. Трансверсальні навички, на відміну від спеціальних, не формуються в межах окремих дисциплін і за короткий період. Вони формуються та удосконалюються протягом усього життя з раннього дитинства, через школу та університет, через інші види освіти, читання літератури, соціальну та професійну діяльність. До трансверсальних умінь та навичок належать навички міжособистісного спілкування (навички усного та писемного мовлення, наставництва, лідерські якості, вміння слухати, презентувати, співпрацювати в групі тощо), аналітичні навички (системне та критичне мислення, креативність тощо), технічні навички (знання роботи комп'ютера, вміння використовувати складні машини, програмне забезпечення, здатність до вдосконалення механізмів та їхнього ремонту тощо), організаційні навички (здатність планувати й розподіляти проекти, ресурси, координувати діяльність, здійснювати тайм-менеджмент, тощо) й особистісні якості (здатність ухвалювати рішення, наполегливість, старанність, чесність, охайність тощо).

Однією з особливостей ОСР є її *неперервний характер*, що забезпечує можливість постійного оновлення знань, розвитку навичок, інтелекту, формування ціннісних орієнтацій протягом усього життя людини. Системотвірним чинником неперервної освіти для сталого розвитку є суспільна потреба формування нового типу свідомості та культури громадян та зростання їхнього особистісного потенціалу для забезпечення суспільних змін щодо сталого розвитку на всіх вікових етапах розвитку особистості. Неперервний характер ОСР зумовлює необхідність формування та впорядкування системи освітніх структур, що впроваджують ОСР: державних і громадських,

формальних, неформальних та інформальних. Єдність цілей ОСР на кожному освітньому рівні та специфіка завдань кожної ланки вимагають тісного взаємозв'язку між ними, субординації та координації за спрямованістю освітньої діяльності, впровадження всього різноманіття педагогічних технологій, функціонування ОСР в усіх типах закладів освіти.

Інклюзивність як одна з характеристик ОСР полягає в охопленні всіх громадян освітою для сталого розвитку без фокусування на расових, статевих, класових, вікових, географічних та інших відмінностях осіб та соціальних груп. Адже збільшення ступеня участі всіх громадян в процесах суспільного розвитку дасть можливість якнайкраще використовувати їхні таланти й навички, швидше допоможе трансформувати несталі способи життєдіяльності на безпечні та збалансовані.

Окрім того, ОСР є *практико орієнтованою*. Важливе значення для ОСР мають ті знання та уміння, що сприяють практичному вирішенню суспільних проблем на локальному рівні, а також формуванню сталої поведінки в довкіллі.

Чи не найголовнішою особливістю ОСР є її *вплив на ціннісно-мотиваційну сферу особистості*. На основі ціннісних орієнтацій здійснюється регуляція діяльності та поведінки, що відображають ставлення людини до речей та явищ. Таким чином трансформація суспільства у бік сталого розвитку є неможливою без зміни системи цінностей. Тому формування системи цінностей, відповідних до ідеї сталого розвитку, є основним завданням освіти для сталого розвитку, оскільки тільки «внутрішня», не нав'язана зверху, регуляція поведінки на основі засвоєних, інтерналізованих екоетичних цінностей, що стали особистісно значущими, є більш стійкою та дієвою.

Отже, освіту для сталого розвитку можна окреслити як особливий тип освіти, який:

- за змістом є соціо-економіко-екологічним, безпековим, ціннісно орієнтованим;
- за рівнем застосування є загальнопедагогічним, міжпредметним, наскрізним, практично орієнтованим;
- за філософською основою – гуманістичним;
- за спрямованістю – футуристичним;
- за підходом до тих, хто навчається – суб'єктно-суб'єктним;
- за методом, що переважає – активним, діалогічним;
- за категорією тих, хто навчається – масовим (всі категорії);
- за тривалістю навчання – неперервним;
- за формою освіти – формальним, неформальним, інформальним.

Наведені вище характерні особливості ОСР дають змогу визначити її як *сучасний трансверсальний тип освіти, спрямований на розкриття потенціалу особистості на всіх освітніх рівнях, що базується на цінностях та принципах сталого розвитку*.

На нашу думку, «освіта для сталого розвитку» в майбутньому має стати синонімом терміна «освіта» в широкому його значенні. Адже будь-яка навчальна діяльність, виховання, просвіта має здійснюватися з урахуванням забезпечення сталого розвитку й мати випереджувальний характер. Існує не одна правильна інтерпретація ОСР, що зумовлено її інтегративністю, трансверсальністю, багатоаспектністю. Проте важливою рисою ОСР багатьма вченими визнається подальша екологізація освіти та розвиток екологічної освіти, оскільки освіта для сталого розвитку концептуально виростає з екологічної освіти [28]. Аксіологічний зміст ОСР також походить з екологічної освіти й ґрунтується на принципах екологічної етики, турботи про майбутні покоління й збереженні умов існування, припиненні споживчого ставлення до природи. ОСР має світоглядний характер, сприяє формуванню еколого-гуманістичної природничо-наукової картини світу й існує як методологія пізнання довкілля, зумовлює трансформацію методів навчання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Освіта для сталого розвитку – це не частина й не нова форма освіти, а новий сенс та мета сучасної освіти як способу збереження, розвитку та існування людської цивілізації. Вона формулює нові цілі,

розширює зміст, змінює традиційні форми екологічної освіти. Наукові основи освіти для сталого розвитку тільки зароджуються, проте вже є очевидним, що ОСР має системний характер і має поширюватися на всі навчальні дисципліни та курси.

Таким чином, освіта ХХІ століття, що заснована на ідеях сталого розвитку, буде темпорально неперервною й загальною, передаватиме майбутнім поколінням інформацію та цінності, спрямовані на розв'язання глобальних викликів та виживання людства, стане засобом досягнення коеволюції суспільства та біосфери.

Педагогічна освіта – це складний процес, що характеризується своєю багатофункціональністю й міждисциплінарністю. Він охоплює не лише фахово-предметну та практичну підготовку, але й впливає на такі сфери особистості, як аксіологічна, мотиваційна, емоційна, етична тощо. Процес підготовки вчителів відбувається у трьох темпоральних вимірах: використання знань і досвіду минулого під час освітнього процесу в теперішньому для забезпечення освітніх потреб майбутніх поколінь. З огляду на це, вчителі є потужними чинниками суспільних змін. Їхні знання та рівень компетентності мають істотне значення для формування свідомості майбутніх поколінь, для перебудови освітніх процесів та переорієнтування навчальних закладів на засади сталості. Відповідно педагогічна освіта повинна відповідати цьому виклику, орієнтуючись на ОСР: світовий досвід проведення «Десятиліття освіти для сталого розвитку (ДОСР)» засвідчив, що підтримка педагогів відіграє основну роль у прийнятті, впровадженні та інтеграції ОСР в освітній процес. Подальший розвиток ОСР вбачаємо як вихід її за межі власне екологічного бачення та проникнення в освітні програми підготовки всіх, без винятку, педагогічних працівників.

Використані джерела

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, прийнятий Верховною Радою України // База даних «Законодавство України» / ВР України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 05.03.2018).
2. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII, прийнятий Верховною Радою України // База даних «Законодавство України» / ВР України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 05.03.2018).
3. Сисоева С. О. Сфера освіти як об'єкт дослідження / С. О.Сисоева // Польсько–український / українсько–польський щорічний «Освітологія». – Київ: ВП «Едельвейс». –2012. – Вип. I. – С. 22 – 29.
4. McKeown R. Education for Sustainable Development Toolkit / Rosalyn McKeown. – Paris: Printed in UNESCO's workshop, 2006. – 130 с.
5. Tilbury D. Engaging People in Sustainability / D. Tilbury, D. Wortman – Gland: IUCN, 2004 – 137 p.
6. Andersone R. The Content Reform of Education for Sustainable Development / Rudite Andersone // Rural Environment. Education. Personality. (REEP). Proceedings of the International Scientific Conference. – Jelgava: LLU, 2015. – Вип.8 – Р. 75–81
7. Пометун О. І. Педагогічні засади освіти для сталого розвитку в Українській школі / О. І. Пометун // Український педагогічний журнал. – 2015. – №1. – С.171–182.
8. Підготовка вчителів до викладання питань сталого розвитку. Навчально- методичні матеріали для викладачів вищих педагогічних навчальних закладів та системи післядипломної педагогічної освіти: Посібник / [О. І.Пометун та ін.] За ред. О. І. Пометун. – Київ : Педагогічна думка, 2015. – 120 с.
9. Висоцька О. Є. Освіта для сталого розвитку: Науково-методичний посібник / О. Є. Висоцька. – Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011. – 200 с.
10. Ільченко В. Р. Модернізація змісту загальної середньої освіти України на засадах освіти для сталого розвитку: начерк проекту експериментального дослідження / В. Р. Ільченко // Постметодика. - 2011. – № 5(102). – С. 16–17.
11. Швець В. Я. Партнерство как метод продвижения модели высшего образования для целей устойчивого развития / В. Я. Швець, Л. Л. Палехова, М. Шмідт, Д. А. Палехов // Развитие экономической освіти. - 2015, №3. – С.146-154.

12. Солошич І. О. Дослідження обізнаності ідеями сталого розвитку суспільства в контексті екологічних проблем / І. О. Солошич, В. В. Підліснюк // Вісник КНУ імені Михайла Остроградського. – 2011. – Випуск 3/2011 (68). Частина 1. – С.155-158.
13. Rudyshyn S. Development of University Students' Ability to Understand the World Scientific Pattern / S.Rudyshyn, I.Koreneva // The Advanced Science Journal. United States. – 2014. – ISSUE 5. – P.7–12.
14. Повестка дня на XXI век (Принята Конференцией ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3–14 июня 1992 года) // База данных «Декларации, конвенции и другие нормативные документы» / ООН. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21_ch36.shtml (дата обращения: 05.03.2018).
15. Bonn Declaration, adopted in Bonn, Germany on 31 March to 2 April 2009 // Database UNESDOC / UNESCO – Access mode: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001887/188799e.pdf> (last access: 2.03.2018)
16. Aichi-Nagoya Declaration on Education for Sustainable Development, adopted in Aichi-Nagoya, Japan, from 10 to 12 November 2014 // Database «SUSTAINABLE DEVELOPMENT KNOWLEDGE PLATFORM» / UN. – Access mode: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5859Aichi-Nagoya_Declaration_EN.pdf (last access: 5.03.018).
17. Инчхонская декларация и Рамочная программа действий по осуществлению Цели 4 в области устойчивого развития // База данных «UNESDOC» / ЮНЕСКО. Режим доступа: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002456/245656r.pdf> (дата обращения: 5.05.2018).
18. Азизов А. А. Образование в интересах устойчивого развития: Учебно-методическое пособие / А. А. Азизов, Н. Г. Акиншина. – Ташкент: ЮНЕСКО. – 142 с.
19. Ісаєнко В. М. Стратегічне бачення інноваційної ролі освіти для сталого розвитку України / В. М. Ісаєнко // Стратегія сталого розвитку України: завдання освіти щодо її реалізації: матеріали III Всеукраїнського форуму «Освіта для збалансованого розвитку» (Київ, 12–13 квітня 2017 р.). – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2017. – С.8–10.
20. Марфенин Н. Н. Основные проблемы и задачи образования для устойчивого развития / Н. Н. Марфенин // Методические рекомендации по организации экологического образования в интересах устойчивого развития; под общ. ред. Г. А. Ягодина. – М.: Центр «Школьная книга», 2009. – С.9–31.
21. Аргунова М. В. Экологическое образование в интересах устойчивого развития как надпредметное направление модернизации школьного образования: дис. ... докт.пед.наук: 13.00.02 / Марина Вячеславовна Аргунова; Российский химико-технологический университет имени Д. И. Менделеева. – Москва, 2010. – 381 с.
22. Енциклопедія освіти / Акад. пед.наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
23. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. / К. Д. Ушинский; под ред. А. И. Пискунова (отв. ред.), Г. С. Костюка, Д. О. Лордкипанидзе, М. Ф. Шабаровой.— Москва: Педагогика, 1974.
24. Боголюбов В. М. Сталий розвиток суспільства: соціально-екологічні аспекти формування професійної компетентності магістрів-екологів: Монографія / В. М. Боголюбов. – Херсон: Грінь Д. С., 2013. – 324 с.
25. Мельник Л. Г. Фундаментальные основы устойчивого развития: [монография] / Л. Г. Мельник. – Суми: Университетская книга, 2003. – 288 с.
26. Скиба Ю. А. Формування управлінських компетенцій майбутніх екологів на засадах збалансованого розвитку: теорія та практика: монографія / Ю. А. Скиба. – Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 440 с.
27. Моисеев Н. Н. Алгоритмы развития / Н. Н. Моисеев. – М: Наука, 1987. – 304 с.
28. Коренева І. М. Екологічна та розвивальна освіта як історичні витоки освіти для сталого розвитку / І. М. Коренева // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: Зб. наук. праць. – Вип. 35. – Глухів: ГНПУ ім. О. Довженка, 2017. – С.259–269.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05.09.2017 № 2145-VIII, pryiniaty Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennia: 05.03.2018).
2. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 01.07.2014 № 1556-VII, pryiniaty Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (data zvernennia: 05.03.2018).
3. Sysoieva S. O. Sfera osvity yak obiekt doslidzhennia / S. O. Sysoieva // Polsko–ukrainskyi / ukrainsko–polskyi shchorichnyi «Osvitohiia». – Kyiv: VP «Edelveis». – 2012. – Vyp. I. – S. 22 – 29.
4. McKeown R. Education for Sustainable Development Toolkit / Rosalyn McKeown. – Paris: Printed in UNESCO's workshop, 2006. – 130 c.
5. Tilbury D. Engaging People in Sustainability / D. Tilbury, D. Wortman – Gland: IUCN, 2004 – 137 p.
6. Andersone R. The Content Reform of Education for Sustainable Development / Rudite Andersone // Rural Environment. Education. Personality. (REEP). Proceedings of the International Scientific Conference. – Jelgava: LLU, 2015. – Вип.8 – Р. 75–81
7. Pometun O. I. Pedahohichni zasady osvity dlia staloho rozvytku v Ukrainskii shkoli / O. I. Pometun // Ukrainskyi pedahohichniy zhurnal. – 2015. – №1. – S.171–182.
8. Pidhotovka vchyteliv do vykladannia pytan staloho rozvytku. Navchalno- metodychni materialy dlia vykladachiv vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv ta systemy pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity: Posibnyk / [O. I.Pometun ta in.] Za red. O. I. Pometun. – Kyiv : Pedahohichna dumka, 2015. – 120 s.
9. Vysotska O. Ye. Osvita dlia staloho rozvytku: Naukovo-metodychni posibnyk / O. Ye. Vysotska. – Dnipropetrovsk : Roial Prynt, 2011. – 200 s.
10. Ilchenko V. R. Modernizatsiia zmistu zahalnoi serednoi osvity Ukrainy na zasadakh osvity dlia staloho rozvytku: nacherk proektu eksperymentalnoho doslidzhennia / V. R. Ilchenko // Postmetodyka. – 2011. – № 5(102). – S. 16–17.
11. Shvets V. Ya. Partnerstvo kak metod prodvyzheniya modeli vyssheho obrazovanyia dlia tselei ustoichyvoho rozvytyia / Shvets V. Ya., Palekhova L. L., Shmidt M., Palekhov D. A. // Rozvytok ekonomichnoi osvity. – 2015, №3. – S.146–154.
12. Soloshych I. O. Doslidzhennia obiznanosti ideiamy staloho rozvytku suspilstva v konteksti ekolohichnykh problem / I. O. Soloshych, V. V. Pidlisniuk // Visnyk KNU imeni Mykhaila Ostrohradskoho. – 2011. – Vypusk 3/2011 (68). Chastyna 1. – S.155–158.
13. Rudyshyn S. Development of Unsversity Students' Ability to Undestad the World Scientific Pattern / S. Rudyshyn, I. Koreneva // The Advanced Science Journal. United States. – 2014. – ISSUE 5. – P.7–12.
14. Poveska dnja na XXI vek (Prinjata Konferenciej OON po okruzhajushhej srede i razvitiju, Rio-de-Zhanejro, 3–14 iyunja 1992 goda) // Baza danyh «Deklaracii, konvencii i drugie normativnye dokumenty» / OON. – Rezhim dostupu: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21_ch36.shtml (data obrashhenija: 05.03.2018).
15. Bonn Declaration, adopted in Bonn, Germany on 31 March to 2 April 2009 // Database UNESDOC / UNESCO – Access mode: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001887/188799e.pdf> (last access: 2.03.2018).
16. Aichi-Nagoya Declaration on Education for Sustainable Development, adopted in Aichi-Nagoya, Japan, from 10 to 12 November 2014 // Database «SUSTAINABLE DEVELOPMENT KNOWLEDGE PLATFORM» / UN. – Access mode: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5859Aichi-Nagoya_Declaration_EN.pdf (last access: 5.03.018).
17. Inchhonskaja deklaracija i Ramochnaja programma dejstvij po osushhestvleniju Celi 4 v oblasti ustojchivogo razvitija // Baza danyh «UNESDOC» / JuNESKO. Rezhim dostupa: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002456/245656r.pdf> (data obrashhenija: 5.05.2018).
18. Azizov A. A. Obrazovanie v interesah ustojchivogo razvitija: Uchebno-metodicheskoe posobie / A. A. Azizov, N. G. Akinshina. – Tashekt: JuNESKO. – 142 s.
19. Isaienko V. M. Stratehichne bachennia innovatsiinoi roli osvity dlia staloho rozvytku Ukrainy / V. M. Isaienko // Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy: zavdannia osvity shchodo yii realizatsii: materialy

- III Vseukrainskoho forumu «Osita dlia zbalansovanoho rozvytku» (Kyiv, 12–13 kvitnia 2017 r.). – K.: Tsentr ekolohichnoi osvity ta informatsii, 2017. – S.8–10.
20. Marfenin N. N. Osnovnye problemy i zadachi obrazovaniia dlja ustojchivogo razvitija / N. N. Marfenin // Metodicheskie rekomendacii po organizacii jekologicheskogo obrazovaniia v interesah ustojchivogo razvitija; pod obshh. red. G. A. Jagodina. – M.: Centr «Shkol'naja kniga», 2009. – S.9–31.
 21. Argunova M. V. Jekologicheskoe obrazovanie v interesah ustojchivogo razvitija kak nadpredmetnoe napravlenie modernizacii shkol'nogo obrazovaniia: dis. ... dokt.ped.nauk: 13.00.02 / Marina Vjacheslavovna Argunova; Rossijskij himiko-tehnologicheskij universitet imeni D. I. Mendeleeva. – Moskva, 2010. – 381 s.
 22. Entsyklopediia osvity / Akad. ped.nauk Ukrainy; holovnyi red. V.H.Kremen. – K.: Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
 23. Ushinskij K. D. Izbrannye pedagogicheskie sochinenija: v 2 t. / K. D. Ushinskij; pod red. A. I. Piskunova (otv. red.), G. S. Kostjuka, D. O. Lordkipanidze, M. F. Shabaevoj.— Moskva: Pedagogika, 1974.
 24. Boholiubov V. M. Stalyi rozvytok suspilstva: sotsialno-ekolohichni aspekty formuvannia profesiinoi kompetentnosti mahistriv-ekolohiv: Monohrafiia / V. M. Boholiubov. – Kherson: Hrin D.S., 2013. – 324 s.
 25. Melnyk L. H. Fundamentalnye osnovy ustoichyvoho rozvytyia: [monohrafiia] / L. H. Melnyk. – Sumy: Unyversytetskaia knyha, 2003. – 288 s.
 26. Skyba Yu. A. Formuvannia upravlinskykh kompetentsii maibutnikh ekolohiv na zasadakh zbalansovanoho rozvytku: teoriia ta praktyka: monohrafiia / Yu. A. Skyba. – Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2013. – 440 s.
 27. Moiseev N. N. Algoritmy razvitija / N. N. Moiseev. – M: Nauka, 1987. – 304 s.
 28. Koreneva I. M. Ekolohichna ta rozvyvalna osvita yak istorychni vytoky osvity dlia staloho rozvytku / I. M. Koreneva // Visnyk Hlukhivskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka: Zb. nauk. prats. – Vyp. 35. – Hlukhiv: HNPU im. O. Dovzhenka, 2017. – S.259–269.

Коренева И. Н., кандидат педагогических наук, доцент, докторант Глуховского национального педагогического университета имени Александра Довженко

ФЕНОМЕН «ОБРАЗОВАНИЕ ДЛЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ»: СУЩНОСТЬ И СОВРЕМЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ КОНЦЕПТА

Представлено авторское толкование термина «образование для устойчивого развития» и осуществлен его компонентный анализ. Установлено, что образование для устойчивого развития имеет такие содержательные особенности как сочетание экологической, экономической и социальной проблематики, концентрирование на вопросах безопасности, формирование системы ценностей. Методическими особенностями образования для устойчивого развития является диалогичность, широкое использование активных методов обучения, формирования трансверсальных навыков. Образование для устойчивого развития является межпредметным, инклюзивным и непрерывным. Имеет опережающий характер, практическую направленность и интегрирует в себе не только сферу формального образования, но и все образование в понимании единства обучения, воспитания и просвещения.

Ключевые слова: образование для устойчивого развития; содержательные и методические особенности понятия; определение понятия; подготовка учителей; педагогическое образование.

Koreneva I., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Doctoral student of the Theory and Methods of Teaching Natural sciences Department of Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

THE CORE AND FEATURES OF «EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT» PHENOMENON

The growth of the role of education in modern society has caused changes in understanding of the concept. Education is considered nowadays as a process of external influence on the accepting by the individual generalized objective social experience, norms, values among other factors. The concept acts as an essential characteristic of society, determines not only the ways of its development, but also vectors of its preservation. Education for sustainable development (ESD) in the circumstances of Ukraine's reality should function as a direct generator of a new socio-economic existence and produce social, environmental and economic changes towards sustainable development.

An analysis of modern body of literature on pedagogics shows the multidimensionality and diversity of the concept of ESD which began to acquire independent content and new emergent features that differ from those of its structural components. As a pedagogical phenomenon, the ESD requires a clear definition of conceptual and methodological foundations that will become an important condition for the realization of its functions. Therefore, the purpose of the article is to define the essence and features of the concept «education for sustainable development».

It has been established that education for sustainable development has such content features as a combination of environmental, economic and social issues, as well as concentration on security issues and the formation of individual's values system. Methodological features of education for sustainable development are its dialogue nature, wide use of active teaching methods, formation of transversal skills. Education for sustainable development is interdisciplinary, inclusive and continuous phenomenon. It has a forward-looking character, is oriented on practical implementation and integrates not only the sphere of formal education, but also the whole system of education in the unity of learning and enlightenment.

The above mentioned characteristics of ESD make it possible to define the notion as a style of continuous inclusive quality education that draws attention to the issues of sustainable development, is based on its values and principles, aimed at the disclosure of the individual's potential at all educational levels to ensure a high level of security for present and future generations.

Consequently, education for sustainable development is not a part or some new form of education. The notion is a new concept and purpose of the modern education as a means of preserving and developing the existence of human civilization. ESD formulates new goals, expands content, changes traditional forms of environmental education. The scientific grounds of education for sustainable development are only emerging, but it is evident that ESD is a systemic approach and should apply to all academic disciplines and courses. First and foremost ESD should develop in the fields with already existing conditions for inclusion of sustainable development in the educational process, in particular, in natural sciences and in the process of preparing future biology teachers. The further development of the ESD is considered as going beyond purely environmental vision and increasing the focus on teacher training on the basis of sustainable development.

Keywords: education for sustainable development; core and methodological features of the concept; definition of the concept; teacher training; teacher education.